

Інформаційні матеріали

до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України

Вступ

29 серпня в Україні відзначається День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Цей день встановлено Указом Президента України від 23 серпня 2019 року № 621 для увічнення героїзму військовослужбовців і добровольців, котрі віддали життя за батьківщину. Збереження і гідне вшанування пам'яті полеглих захисників України є обов'язком держави і суспільства.

Кабінет Міністрів України розпорядженням від 21 червня 2024 року № 570-р затвердив план заходів із відзначення у 2024 році цієї пам'ятної дати. Планом передбачено проведення меморіальних, інформаційних, національно-патріотичних та військово-патріотичних заходів. Український інститут національної пам'яті розробив тематичні інформаційні матеріали “Vincit qui meminit (Перемагає той, хто пам'ятає)” та пропонує послуговуватися ними для організації і проведення заходів.

Ключові повідомлення

29 серпня – День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. З цією датою пов'язаний один із найтрагічніших епізодів російсько-української війни до повномасштабного вторгнення – вихід українських воїнів із оточення під Іловайськом.

Російсько-українська війна розпочалася 20 лютого 2014 року, а бої за Іловайськ в серпні того ж року стали однією із кульмінаційних точок її початкової стадії, справивши серйозний вплив як на українське суспільство, так і на міжнародні відносини в Європі.

29 серпня 2014 року агресор наклав вогнем наших захисників у полях із соняшником під час “зеленого” коридору. Там полягли 366 українських воїнів, 429 – зазнали поранень, 158 – зникли безвісти, 300 – опинилися в полоні. Тому символом Дня пам'яті захисників України стала квітка соняха. Він – не просто нагадування про історичну мужність наших воїнів, але також символізує життя.

Іловайськ – це не лише трагедія, а й сторінка української незламності, це чин і подвиг українських військових. Пам'ятаймо, що попри втрати та обман ворога наші воїни не здалися, а продовжили прорив із пастки та боротьбу.

Цей день також допомагає нам пам'ятати про підступність та віроломність російського агресора, про те, що будь-які переговори із терористами та вбивцями є смертельно небезпечною справою, і що довіряти їм не можна.

У цей день ми згадуємо тих, хто загинув в Іловайській трагедії, а також десятки тисяч полеглих від 2014 року в сучасній російсько-українській війні захисників і захисниць України. Вони стоять в одному ряду з усіма

поколіннями борців за волю і державну самостійність – від воїнів Русі-України, лицарів Костянтина Острозького, козаків Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та Івана Мазепи до бійців Армії Української Народної Республіки та Галицької армії Західно-Української Народної Республіки, Антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, Української Повстанської Армії. Це воїнство мужньо здобувало героїчні перемоги і ризикувало життям за українську свободу.

Україна вже 10 років переживає найбільше випробування в новітній історії – веде збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність проти російського агресора. У нинішній війні ми платимо надзвичайно велику ціну. Безперечно, це не єдиний день у році, коли згадуються полегли та віддається їм шана. Але це особливий день, нагода для всього суспільства зосередитися на вдячності та пошануванні, зробити все можливе, аби пам'ять про героїв була збережена та зміцнена на багато поколінь вперед. Тому що перемоги здобуває лише той, хто пам'ятає – *vincit qui meminit*.

Поки триває війна, ми не можемо знати точну кількість загиблих, назвати всіх поіменно або розповісти всі героїчні або трагічні історії. Проте впевнені, що українське суспільство докладе максимум зусиль, щоб загиблі герої залишилися в нашій пам'яті не абстрактним образом або цифрою, а отримали належну шану. Аби наша пам'ять про них була живою і дієвою.

Поки триває війна і постійні загрози, ми не можемо зібратися 29 серпня на велелюдних мітингах на площах своїх населених пунктів, але можемо поодиноці прийти до поховання героїв, щоб віддати їм шану. Ми можемо підтримати їхні родини не лише увагою, добрим словом і турботою, а й конкретними справами. Можемо розповісти – публічно чи у вузькому колі – про тих, кого знали особисто. Ми переконані, що після перемоги віднайдемо та плекатимемо й інші традиції пам'яті про загиблих воїнів. Ми вже називаємо і продовжимо називати на їхню честь вулиці, висаджуємо меморіальні сквери, засновуємо іменні стипендії, проводимо різні спортивні, патріотичні та культурно-мистецькі заходи. У нас уже є місця пам'яті та меморіальні об'єкти у публічному просторі. Також створюються сектори військових поховань, нові військові меморіали і Національне військове меморіальне кладовище, де з почесними ховатимуть загиблих (померлих) захисників і захисниць.

Після перемоги в країні повинні постати особливі місця, з сучасною архітектурою і людськими меморіальними практиками, як свідчення, що ми шануємо, цінуємо і дякуємо. Пам'ятаємо і будемо пам'ятати.

Історична довідка

Початок війни. У 1991 році Україна відновила незалежність. Однак Російська Федерація не відмовилася від спроб повернути контроль над Україною. Тиск посилювався з приходом до влади у Росії колишнього співробітника репресивного органу КГБ Владіміра Путіна. Його система управління державою заснована на культурі лідера, його монополії на владу, згортанні свободи слова і використанні “ручних” засобів масової

(дез)інформації, нарощуванні силових органів із їх репресивно-каральним апаратом і переслідуванні незгідних. А ще Кремль повернувся до практики “збирання земель”. Розпочав із підкорення Чечні, а продовжив підбуренням сепаратистських рухів у колишніх республіках – Молдові, Грузії, провокацією конфлікту на українському острові Тузлі. Зрештою в 2014 році рашисти розпочали гібридну агресію проти України. Так світ знову зіткнувся із режимом, який прагне переділу кордонів держав і прямує до новітнього тоталітаризму.

Сучасна російсько-українська війна розпочалася після Революція Гідності, головною вимогою якої було повернення України до європейського шляху розвитку і підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Трагічною ціною протистояння на майдані стала Небесна Сотня – 107 загиблих героїв, різних за віком, статтю, освітою, з різних куточків України та з-за кордону. Наляканий Віктор Янукович втік до Росії, звідки закликав Путіна здійснити військове вторгнення в Україну для відновлення його влади.

Російська Федерація скористалася тимчасовим вакуумом влади в Україні та перейшла до активної агресії – в Криму так звані “зелені чоловічки” (російські військовослужбовці без розпізнавальних знаків) захоплювали адміністративні будівлі, військові частини та інші стратегічні об’єкти.

Збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення Збройними Силами Російської Федерації всупереч міжнародно-правовим зобов’язанням Російської Федерації порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму відповідно до Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року, для блокування українських військових частин. На початковій стадії агресії особовий склад окремих російських збройних формувань не мав розпізнавальних знаків. Тож у лютому–березні 2014 року із захоплення Росією Кримського півострова розпочалася сучасна російсько-українська війна. Про це заявив український парламент у своїй заяві “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” від 21 квітня 2015 року і міжнародні суди. Зокрема, Європейський суд з прав людини підтвердив, що РФ встановила контроль над Кримом з 27 лютого 2014 року.

У березні–квітні 2014 року російські спецслужби та диверсанти почали розхитувати ситуацію в південних і східних областях України, організовуючи антиукраїнські мітинги і спроби утворити незаконні квазідержавні утворення. У відповідь патріотичні українські сили чинили спротив масовими акціями з метою зберегти територіальну цілісність держави.

На початку квітня Росія приступила до реалізації плану “Новоросія” – захоплення території східних областей України. Після проголошення так

званих “народних республік” на Донеччину та Луганщину безперешкодно і масово прибували загони російських диверсантів із військовою технікою і зброєю. Проте план на повторення швидкого “кримського сценарію” дав збій. Боездатні частини Збройних Сил України, підрозділів Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії та добровольчі формування зламали намір агресора. Влітку 2014 року російські гібридні сили на сході України зазнавали значних втрат в особовому складі, озброєнні, військовій техніці. 23–25 серпня на територію Донецької та Луганської областей зайшли вісім батальйонних тактичних груп Збройних сил РФ. До наступу залучили 70 російських військових частин, зібраних з усієї федерації, які розпочали новий виток ескалації агресії РФ.

10 років боїв за Іловайськ – трагедії та незламності українських воїнів

За травень–серпень 2014 року українські підрозділи провели більше 40 операцій – звільнили дві третини окупованих територій, понад 100 населених пунктів Донецької та Луганської областей. Сили АТО поступово брали ситуацію під контроль, локалізували деякі угруповання, звужували кільце ізоляції, віддаляли його від державного кордону. З’явилася можливість блокувати російських окупантів у районах Донецька, Макіївки, Горлівки, Луганська і розділити їх на окремі осередки і створити передумови для успішного завершення збройного конфлікту на Сході України.

З 11 серпня 2014 року Штаб АТО планував операцію з розгрому основних сил незаконних збройних формувань “ДНР” і “ЛНР” у містах Єнакієвому, Горлівці, Первомайську, Стаханові та завершити зачистку Іловайська Донецької області від терористів і взяти його під контроль. Це дало б змогу блокувати незаконні озброєні підрозділи у Донецьку із півдня та сприяло б просуванню сил АТО для звільнення Донецька.

Відтак Іловайськ був стратегічно важливим містом Донбасу. Боротьба за нього тривала від початку серпня 2014 року паралельно зі штурмом Савур-Могили, Антрацита і Красного Луча (тепер – Хрустальний).

Перший наступ на Іловайськ здійснили підрозділи ЗСУ разом із добровольчими батальйонами, зокрема підрозділами МВС Дніпро-1, Шахтарськ, Азов, Миротворець, Херсон, Світязь, Івано-Франківськ та батальйон Донбас Нацгвардії України 6–7 серпня. За 3 дні добровольчі батальйони «Азов», «Донбас» і «Шахтарськ» за підтримки підрозділів 51-ої ОМБр і 40-го БТрО знову пішли на штурм. І попри його невдалий результат вони все-таки змогли виставити навколо міста 4 блокпости (фактично взявши Іловайськ в напів оточення і створивши сприятливі умови для подальших активних дій) та утримувати їх до кінця серпня.

18 серпня українські силовики увійшли в Іловайськ. Їм вдалося взяти під контроль більшу частину міста. Але утримувати позиції було надзвичайно складно через шквальний мінометний і артилерійський вогонь армії РФ із систем “Град”, “Смерч”, “Ураган”.

Зрештою, усвідомивши, що плани захоплення українських земель руйнуються, керівництво РФ вдалося до введення регулярних військ на територію східної України.

За матеріалами Генеральної прокуратури України з розслідування Іловайської трагедії, у ніч із 23 на 24 серпня 2014 року відбулося наймасштабніше вторгнення ЗС РФ дев'ятьма батальйонно-тактичними групами: 3500 осіб особового складу; до 60 танків; до 320 БМД (БМП); до 60 гармат; до 45 мінометів; 5 ПТРК, які увійшли на адміністративну територію України в районі населених пунктів Победа – Берестове Старобешівського району Донецької області, з подальшим маршем у район Іловайська. На російській військовій техніці завчасно зняли або замаскували тактичні знаки та нанесли розпізнавальні позначки українських підрозділів.

До 28 серпня 2014 року російські регулярні війська та бойовики оточили угруповання сил АТО (війська сектору “Б” та батальйони МВС України “Дніпро-1”, “Миротворець”, “Світязь”, “Херсон”, “Івано-Франківськ”, Нацгвардії “Донбас”). Українське командування розраховувало деблокувати їх за допомогою резервів сил АТО. Але призначені для цього підрозділи були укомплектовані переважно з нещодавно мобілізованих бійців без належної підготовки.

Після переговорів російське військове командування надало гарантії безпечного виходу українських сил з оточеного Іловайська. Рух двох колон розпочався 29 серпня. Однак росіяни порушили домовленості – розстріляли із засідок наші колони. Унаслідок підступності окупанта українська армія втратила загиблими 366 воїнів, 429 отримали поранення, 158 зникли безвісти, 300 опинилися в полоні. Вторгнення російських військ та іловайська трагедія змусили українську сторону погодитися на умови перемир'я за крок до перемоги над окупантами. Тож 5 вересня було підписано Мінську тристоронню угоду (так званий Мінський протокол).

Спогади учасників боїв за Іловайськ

Із книги **“Дівчата зрізають коси”**:

“...нас чомусь відправили в Іловайськ. Усе якось одразу пішло косо-криво. До цього жодного разу такого не було. Пробивалися колеса, ламались машини, хтось труївся, хтось запізнявався... Ми зайшли в Іловайськ 18-го ввечері. Там була зведена рота під командуванням “Апіса”, перша штурмова розміщувалась. Я мала там пробути буквально добу, але затрималась на 12.

В Іловайську дуже прямі вулиці. Вони проглядаються ідеально. Семен дав наказ зайняти школу за пішохідним мостом у місті й закріпитись там. А ми почали шукати дорогу, якою могла б зайти техніка з правого боку Іловайська. Було нас тоді дванадцятьоро. Дивлюся – їде “дев'ятка” “Нива”, з кулеметами, автоматами. Ми стоїмо і дивимось, хто це такі... Проїжджають повз, дивляться на нас, ми – на них. Я ще дверцята зачиняю, щоб вони проїхали, один з них киває, мовляв, дякую. А потім бачу, а на їхній машині написано «Оплот», я навіть не зорієнтувалась, що це... Передаємо по радеїці: “якийсь «Оплот» проїхав”. А у відповідь – мати: це ж вороги! Отаке там було – повна плутанина і хаос. Наступної ноч – жакливий обстріл.

Запустили ліхтарі, й було світло як удень, – такого не забудеш. І почалося – “гради”, міномети... А потім стало відомо – вихід з Іловайська неможливий...

День Незалежності запам’ятали надовго – це був страшний обстріл. Ми вже розуміли, що ми оточені, й прийшов відчай. І ми кричали пісні. 27-го числа була спроба прориву. Обговорювались можливі шляхи відходу – через Моспіно, Харцизьк. 28 серпня оголосили режим тиші. А вранці почався вихід колони. Було страшно. Це була дорога на Грабське, пряма. Спалені машини стояли на шляху. Ми проїхали повз бійців 93-ї бригади, – вони мали нас замикати.

До Многопілля ми взагалі їхали спокійно, вже розслабились, думали, що все закінчилося – постійні обстріли, смерті... Ми, наївні, тоді вирішили, що все позаду. Агрономічне проїхали. Там “Миротворець” і “Дніпро-1” стояли. Ми зустріли військове керівництво, вони саме вели переговори з росіянами – на яких умовах нам дають коридор...

“Філін” передбачав, що можуть бути проблеми в районі Старобешева – там були неконтрольовані райони, і там могли бути росіяни. До нас уже дійшли чутки, що ми маємо справу не з сепарами і козачками, а з регулярною російською армією.

Потім була команда “по машинах”. Ми вирушили в бік Красносільського – і тоді почався перший мінометний обстріл. Потім знову: “Колона! Рух!”. Маяв білий прапор. Колона розтяглась і ми рушили. І тут по нас відкрили вогонь, і почався просто розстріл колони. “Зелений коридор” перетворився на коридор смерті. Ця дорога була в них добре пристріляна, тож кожен постріл був прицільним. Ми просто не могли повірити очам.

Справа техніка горіла – повалив дим, з’явився шанс прискочити.

Ми влетіли в кукурудзу якусь. Випали з машини, почався бій. Незрозуміло, хто де – де наш, де чужий, на зв’язок ніхто не виходить. Крім нас були ж інші батальйони, ЗСУ – як розібратися, де свої, а де ворог? Незрозуміло, хто по кому працює. Танки показалися. По них “Брест” і “Усач” почали працювати – і підбили.

До нас під’їжджає танк із білим прапором – ми думаємо, що він з миром. А виявляється, вони брати нас прийшли. Наші пішли на переговори. І тут – постріл з танка. “Танкіст” мертвий, “Апіс” пошкодив руку, Алінку – уламком, у мене – контузія і поранення. Далі я майже нічого не пам’ятаю. Пам’ятаю, що мене кудись несли, що намагалася подзвонити мамі... Прийшла до тяти в погребі – темно. Вирішила, що я померла. Потім нам довелося вийти, і нас узяли в полон. В мене є шрам, давніший уже, на пальці. Мене прийняли за снайпера і хотіли розстріляти. Але потім хтось сказав, мовляв, вона і так скоро помре, не треба.

Багато хлопців тоді забрали у полон. Після того і батальйон “Донбас” розділився. Частина залишилася, частина – серед них і я – пішла за “Філіном”. Іловайськ розділив життя на «до» і «після». Так, як було «до», вже ніколи не буде. Ці картини постійно зринають у пам’яті, й від них неможливо сховатися”.

Людмила Калініна “Строитель”, – 46-й штурмовий батальйон “Донбас ЗСУ”

Із книги **“Без ротації”**

“А потім був Іловайськ. Від смерті нас тоді врятувала 90-річна місцева жителька, у квартирі якої ми переховувалися... Коли ми зайшли в місто, у мене було шосте чуття, що щось станеться... І буквально за 15 хвилин почався обстріл. Ми йшли у хвості колони, прикривали. Я почув чергу – повертаюсь Тарас [Костанчук – авт.] лжить. Я до нього. Підняв. Бачу, що живий – і в цей момент мені в ногу потрапляє куля. Я з Тарасом дострибав на одній нозі до будинку, почав гукати про допомогу, але вже ніхто не чув – всі відійшли. Поряд був під’їзд, ми заскочили туди. Діяли на автоматі. Я на адреналіні болю майже не відчував. Почали шукати квартиру, ввалились туди і впали на підлогу. Коли обстріли спинились у коридор вийшла Клавдія Іванівна. Їй тоді було 90 років і вона не мала сил спускатися, ховалася у ванній кімнаті. У часи Другої світової була санітаркою, тож взялася перев’язувати наші рани.

Скоро зрозуміли, що ми в оточенні. Треба було вибратися з Іловайська. Вирішили їхати до мене в Макіївку. Їхали по одному. На блок-посту між Іловайськом і Макіївкою я чую: “Євгеній Михайлович, виходіте із машини”. У мене все похололо. Сперся на машину і питаю: “Єсть проблеми?” А він дивиться у паспорт і питає: “А что это вы із Владівастока, а паспорт українській?”. “Ну я роділся там, потом переехалі”. А він мені: “Ну привіт, земля! Бил би другой день, то я б тебе забрал на подвал. а так едь”

Євген Нікітченко “Нікітос”, батальйон “Донбас”, 4-та бригада швидкого реагування НГУ імені Героя України Сергія Михальчука

“Головна проблема Іловайська, на мою думку, – незлагодженість між підрозділами. Я був там з 10 по 22 серпня. Ніхто не знав, що роблять інші підрозділи, і що робити їм. Перед тим, як ми туди їхали, нам казали, що що там десь із сімдесят “ополченців”, яких треба вибити. І ми за добу повернемося назад. Приїхали, а нам військові кажуть: “Ви що! Там такий укріпрайон!” А тим часом нам розповідають, що все чудово, що оточення не буде”

Сергій Малиш “Малиш”, батальйон спеціального призначення “Азов”, полк патрульної служби поліції особливого призначення “Київ”

З показань потерпілого військовослужбовця ЗС України Ш., який безпосередньо виходив з оточення (за матеріалами розслідування Іловайської трагедії Генеральною прокуратурою України):

“Наша колона слідувала по раніше узгодженому маршруту. Одночасно з цим, неподалік околиці с. Чумаки ми потрапили у засідку та були розстріляні з декількох БМП та танків, крім цього, по колоні вівся потужний артилерійський вогонь, у тому числі з мінометів та АГС-ів. Указаний розстріл супроводжувався постійним вогнем зі стрілецької зброї.

Намагаючись покинути зону обстрілу, частина колони в хаотичному порядку розпочала рух у зворотному напрямку та направила до населеного

пункту Новокатеринівка, але потрапила до другої засідки та була обстріляні зі стрілецької зброї, ПТУРів та великокаліберних кулеметів.

У подальшому, проводячи розвідку я разом з іншим військовослужбовцем потрапив у полон до військовослужбовців ЗС РФ, які передали нас представникам підрозділу «Козачий союз області війська Донського» терористичної організації «ДНР», де вже знаходився в полоні Ф. Останній розповідав, що він особисто бачив, як бойовик з позивним «Батя», у зв'язку з тим, що йому не вдалось обміняти когось зі своїх родичів, прострелив одному з допитуваних ногу”.

Всеукраїнська акція пам'яті “Сонях”

Відзначення Дня пам'яті захисників України саме 29 серпня обрано не випадково, бо саме в цей день у 2014 році, в ході російсько-української війни та Іловайської операції відбувся прорив української групи військ з російського оточення, де проявився масовий героїзм добровольців і військових, та загинуло багато українських воїнів. Ті трагічні події російсько-української війни розгорталися на сході України, саме на полях соняхів, які вже дозрівали. Саме тому сонях обрано символом Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Запрошуємо українців долучитися до щорічної акції пам'яті “Сонях” – робити стилізовані соняхи з тканини та розміщувати їх на одязі на лівій стороні грудей. До створення символічних соняхів закликаємо залучати дітей та юнацтво, щоб з молодості промотувати шанобливе ставлення до захисників і захисниць України та пояснювати значення цього дня для нашої країни.

Пропонується виготовляти сонях з 15 тканевих пелюсток жовтого кольору. Пелюстку рекомендовано робити висотою 23 мм і шириною 12 мм. Верхній край пелюстки – загострений. Нижні краї кожної пелюстки закріплені на великому колі діаметром 40 мм з чорного фетру товщиною 1 мм. Маленьке коло з фетру чорного кольору товщиною 1 мм діаметром 30 мм розміщено посередині соняха поверх жовтих пелюсток. Сонях закріплено на основу для значків у вигляді піну (кліпси).

Відео з інструкціями з виготовлення символу «Сонях» за [посиланням](#).

Закликаємо українців у День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, доповнити одяг соняхом – символом пам'яті захисників України, і тим продемонструвати свою увагу, шану та повагу.

Також відповідно до “Правил ведення мовлення на теле- і радіоканалах у дні трауру (скорботи, жалоби) та дні пам'яті”, затвердженого рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 23 липня 2015 року № 1146, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11 серпня 2015 року № 967/27412, у день пам'яті телерадіоорганізації зобов'язані під час телетрансляції розмістити на екрані відповідне стилізоване зображення або палаючу свічку, які є доречними до відповідної події. Відповідним стилізованим зображенням до Дня пам'яті захисників

України є сонях – саме він повинен бути розміщений на екрані під час телетрансляції у цей день.